

Andrzej Paszkowski

Walka legionowian o niepodległość w latach II wojny światowej

Lata 1939-1945 były okresem zmagania wolnościowych miejscowego społeczeństwa. Obok udziału mieszkańców w wielu wrześniowych bitwach obronnych, tu na miejscu samorzutnie zorganizowano wojskowe szpitale polowe dla rannych żołnierzy Wojska Polskiego i zapewniono pełne ich działanie. Na przedpolach miasta miały miejsce działania obronne miejscowych organizacji paramilitarnych. W odwecie hitlerowcy po wkroczeniu dokonali branki około ośmiuset mężczyzn, kierując ich do robót przymusowych w Prusach Wschodnich.

Po klęsce wrześniowej okupant powołał administrację, nasycił teren jednostkami wojska i policji i rozpoczął działania eksterminacyjne, wobec narodu polskiego, których celem było zniewolenie i wyniszczenie polskiego społeczeństwa, przy zastosowaniu wszelkich bezprawnych metod i środków. A stosowane metody okupanta wobec naszej społeczności to m. in.: przymus pracy i wysiedlenia, odbiór mienia, rugowanie z mieszkań, warsztatów i gospodarstw rolnych, konfiskaty fabryk, przedsiębiorstw i majątków ziemskich, inwigilacja społeczeństwa i stosowanie ciągłych prowokacji, tropienie oficerów zawodowych, działaczy politycznych i społecznych, intelektualistów, stosowanie odpowiedzialności zbiorowej, aresztowania, więzienie, torturowanie, egzekucje, kaźnie i obozy zagłady, branie zakładników i ich publiczne egzekucje, rekwizycje i wywóz dorobku kulturalnego narodu, wreszcie likwidacja instytucji rozwoju kulturalnego, rekwizycje mienia, pacyfikacje, zbiorowe mordy ludności, łapanie uliczne do prac niewolniczych w Rzeszy Niemieckiej. Obok tego okupant systematycznie wprowadzał drastyczne porządki społeczno-gospodarcze mające na celu pogarszanie warunków życia ludności. Obejmowały one: konfiskaty żywności, przymus kontyngentów rolnych, głodowe przydziały racji żywnościowych, dewaluację wartości pieniądza i wzrost cen wszelkich produktów, obniżanie zarobków pracowniczych. Ponadto ograniczano możliwości kształcenia młodzieży, likwidowano szkoły średnie i wyższe. Przemocą wprowadzano wiele innych aktów bezprawia.

Obok prowadzonej eksterminacji polskiego społeczeństwa okupant hitlerowski skazał na całkowitą zagładę obywateli polskich narodowości żydowskiej i cygańskiej.

W początkach 1940 roku miał miejsce prowokacyjny, dokonany przez

gestapo mord wójta gminy, obywatela narodowości niemieckiej, Marielke. „W odwecie” okupant aresztował 92 obywateli, w tym 42 z Legionowa. Po badaniach w kaźniach Pawiaka i Alei Szucha, zostali oni rozstrzelani w dniu 26 lutego 1940 roku w Palmirach. Nazwiska pomordowanych umieszczono na tablicy pamiątkowej, wmurowanej w kościele parafialnym św. Józefa Oblubieńca w Legionowie.

Wszystkie te wydarzenia wskazywały, że nasz naród nie może być bierną ofiarą poczynań okupanta i że terrorowi hitlerowskiemu należy się przeciwstawić wszelkimi dostępnymi siłami i środkami.

W okupowanym kraju, zaraz po klęsce wrześniowej, przy występującej dysproporcji sił wroga i groźbach jego represji, przy ograniczonych środkach obrony naszego społeczeństwa, rozpoczęła działalność organizacja konspiracyjna, stanowiąca zawiązek polskiego państwa podziemnego. Powstały też organizacje wojskowe oparte na licznych lokalnych ośrodkach konspiracyjnych.

Na terenie Legionowa i okolic najważniejszymi organizacjami były: Związek Walki Zbrojnej (ZWZ), Związek Czynu Zbrojnego (ZCZ), Służba Zwycięstwu Polski (SZP), Komenda Obrońców Polski (KOP), Związek Syndykalistów Polskich (ZSP). Inne były mniej liczne. Wznosiły też działalność organizacje polityczne. Stopniowo następował rozwój i wdrażanie systemu konspiracyjnego mającego na celu utajnienie przed wrogiem całej działalności niepodległościowej. Wprowadzone zostały m. in. pseudonimy (utajnienie nazwisk) dla uczestników konspiracji oraz kryptonimy (nazwy umowne) dla jednostek organizacyjnych, miejscowości oraz sprawowanych funkcji i prowadzonych działań.

W 1940 roku została utworzona Delegatura na Kraj emigracyjny Rządu Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie, obejmująca wszystkie niemal dziedziny życia Polski Podziemnej. Wypada tu przypomnieć, że Polska jako jedyny z okupowanych krajów w Europie odrzucił kolaborację z okupantem hitlerowskim.

W międzyczasie trwał proces scalania konspiracyjnych organizacji wojskowych, które podporządkowały się Związkowi Walki Zbrojnej (ZWZ). W 1940 roku powołano Armię Krajową, jako główną siłę zbrojną podziemnego państwa. Podporządkowały się jej wszystkie niemal organizacje wojskowe, za wyjątkiem lewicowych, które tworzyły własną organizację Gwardię Ludową i Narodowych Sił Zbrojnych tylko częściowo podporządkowanych Armii Krajowej.

W podziemiu rozpoczął również działalność Związek Harcerstwa Polskiego, zakonspirowany pod kryptonimem „Szare Szeregi”.

Armia Krajowa, wykorzystując uprzednie struktury Związku Walki

Zbrojnej, została zorganizowana według wzorca regularnej armii i terytorialnie dzieliła się na obszary, okręgi, obwody i rejony. W ramach Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej występowała m. in. okołowarszawska dywizja VII Obwodu o kryptonimie „Koleba“, „Obroża“. W skład tego obwodu, mającego siedzibę dowództwa w Warszawie, wchodziło osiem rejonów (pułków) podwarszawskich, w tym Legionowo, jako Rejon I o kryptonimie „Marianowo-Brzozów“. Dowódcą VII Obwodu „Obroża“ był kpt. rez. (ppłk. inż.) Kazimierz Krzyżak, ps. „Bronisław“. Według stanu osobowego z lipca 1944 roku, organizacja VII Obwodu „Obroża“ liczyła 10 400 żołnierzy tzw. pierwszej linii, a wraz z cywilnymi współpracownikami, kobietami w szeregach Wojskowej Służby Kobiet, oficerami, podoficerami i żołnierzami Wojskowej Służby Ochrony Powstania, łącznie 15 879 osób.

Jak już wspomniano, w ramach VII Obwodu „Obroża“ został utworzony I Rejon, z siedzibą dowództwa w Legionowie. Tereny Rejonu graniczyły od północy z Rajszewem i Olszewnicą, od wschodu z Białobrzegami, Beniaminowem i Wólką Radzywińską, od południa wzdłuż linii Białoleka-Zerań i od zachodu z linią Wisły.

Pod względem administracyjnym I Rejon był podzielony na trzy gminy, których zarządy miały swe siedziby w Legionowie, Jabłonie i Nieporęcie. W tych miejscowościach zostały zlokalizowane dowództwa trzech batalionów. Dowódcami I Rejonu byli kolejno: mjr śl. st. Borowski, jako pierwszy organizator ośrodka Legionowo, następnie kpt. śl. st. Tadeusz Perdziński „Tarnawa“ i kpt. (mjr) śl. st. dr med. Franciszek Amałowicz „Tatar“. Od października 1942 roku, już w strukturach Armii Krajowej, dowódcą Rejonu był mjr (ppłk) śl. st. Roman Kłoczkowski. Funkcję adiutanta pułku i często szefa sztabu pełnił ppor. (kpt. rez.) Edward Dietrich „Ralf“, „Edward II“.

Sztab pułku obejmował referaty: organizacyjny, wywiadu i kontrwywiadu, wyszkolenia, kwatermistrzowski, żywności, materiałowy, techniczny, broni, saperów, dywersji, służby zdrowia, propagandy i duszpasterstwa.

Przy sztabie działały:

– szef Wojskowej Służby Kobiet. Członkinie WSK uczestniczyły po przeszkoleniu w służbach: sanitarnej, łączności, obrony plot. i ppoż, transportowej, wartowniczej i opieki nad żołnierzami;

– szef Wojskowej Służby Ochrony Powstania. Formacja ta była przygotowana do przejmowania i ochrony obiektów w okresie akcji „Burza“. Uczestnicy odbywali przeszkolenie w zakresie zagadnień ogólnowojskowych;

– szef Kadry Obywatelskiej. Do zadań KO należały sprawy organizacyjno-gospodarcze (pozyskiwanie członków wspierających, organizowanie pomocy dla zagrożonych, prowadzenie Kas Samopomocy Koleżeńskiej), finansowe (zbiórki na fundusze wspierające działalność konspiracyjną), propagandowe

(kolportaż prasy, propaganda ustna i uliczna) oraz przestrzeganie prawa (Sądy Obywatelskie).

W 1942 roku, po akcji scaleniowej przystąpiono do reorganizacji tzw. oddziałów liniowych, jak już wspomniano, według struktury regularnej armii. Oddziały te były przewidziane do wystąpienia zbrojnego w akcji określonej kryptonimem „Burza“. W I Rejonie zorganizowano trzy bataliony:

– batalion pierwszy, pod dowództwem por. (kpt. rez.) prof. Bolesława Szymkiewicza „Znicza“, w składzie 4 kompanii i 12 plutonów, obejmował tereny Legionowa, Chotomowa, Choszczówki i Grabiny;

– batalion drugi, pod dowództwem por. śl. st. Dymitra Slizienia „Dębienia“, „Silwy“, w składzie 3 kompanii i 9 plutonów, obejmował tereny Jabłony, Henrykowa, Płud, Białoleki, Tarchomina i Żerania;

– batalion trzeci, pod dowództwem por. (kpt. rez.) Bronisława Tokaja „Bogdana“ w składzie 3 kompanii i 12 plutonów, obejmował tereny Nieporętu, Wieliszewa, Poniatowa, Skrzyszewa, Białobrzegów, Beniaminowa i Stanisławowa.

Wszystkie plutony posiadały odgórnie ustaloną numerację i w I Rejonie występowały w przedziale 700 - 735, obejmując poza plutonami liniowymi jeszcze plutony zwiadu, saperów, łączności i artylerii.

W szeregach Armii Krajowej uczestniczyli ludzie ze wszystkich środowisk społecznych. Obok zawodowych wojskowych występowali nauczyciele, rolnicy, robotnicy miejscowych zakładów, rzemieślnicy, pracownicy umysłowi, młodzież miejska i wiejska i inni. Specyfika działalności konspiracyjnej oraz znaczny napływ do organizacji ludzi nie obznajomionych z rzemiosłem wojskowym, wymagały prowadzenia szerokiej akcji oświatowo-wychowawczej i szkoleniowej. W ramach tej akcji rozpowszechniano prasę podziemną, zarówno centralne wydawnictwa Armii Krajowej, jak „Biuletyn Informacyjny“, „Wiadomości Polskie“, „Z frontu walki podziemne“, „Rzeczpospolita“, jak i miejscową prasę konspiracyjną.

Na terenie I Rejonu organizatorem referatu propagandy i równocześnie wydawcą pism był ppor. rez. mgr Mieczysław Smerek „Żmija“, „Czibór“. On to od 1940 roku rozpoczął wydawanie komunikatów radiowych z własnego nastuchu. W 1941 roku zaczęła się ukazywać „Reduta“, początkowo jako tygodnik, a następnie dwa razy w tygodniu. Jednorazowy nakład tego pisma nie przekraczał tysiąca egzemplarzy. Przed „Redutą“ ukazywały się „Ostatnie Wiadomości“. W latach 1943-44 wydawane były również dodatki: „Drużyna“ i „Dodatek Literacki“. Dodać należy, że po wojnie Biblioteka Narodowa otrzymała od Mieczysława Smereka, „Pisarza M.“ dar składający się ze 152 tytułów (1840 numerów) czasopism, 92 broszury, 248 druków ulotnych i 82 fotografie. Dar ten w znaczący sposób

wzbogacił zbiory polskich druków konspiracyjnych z lat 1939-1944.

Potrzeba szkolenia dowódców różnych szczebli wynikała z konieczności uzupełniania kadry, jak również z potrzeby odpowiedniego przygotowania organizacji wojskowej do zadań, jakie przed nią stawiano. Na terenie I Rejonu, podobnie jak w całym VII Obwodzie „Obroża“ działały w latach 1942-1944 cztery typy szkół wojskowych. Były to: Szkoła Podchorążych Rezerwy Piechoty, Szkoła Podoficerska, Szkoła Młodszych Dowódców i Kursy Szkoły Partyzanta. Szkoła Podchorążych Rezerwy Piechoty realizowała program szkolenia według zakresu przedwojennych szkół tego typu uzupełnionego taktyką walk partyzanckich i dywersji. Od czerwca 1942 do listopada 1943 zorganizowano trzy turnusy szkolenia. Po zakończeniu szkolenia i komisyjnym egzaminie Szkołę Podchorążych ukończyło 35 elewów podchorążych. W lipcu 1943 roku Szkoła Podchorążych Rezerwy Piechoty Okręgu Warszawskiego otrzymała imię gen. broni Władysława Sikorskiego. Szkoła podoficerska przygotowywała osoby nie posiadające pełnego średniego wykształcenia do objęcia stanowisk podoficerskich. W I Rejonie szkołę tego typu ukończyło 5 elewów. Szkoła Młodszych Dowódców (SMD), podobnie jak Szkoła Podoficerska, przygotowywała kadrę do obejmowania stanowisk w plutonach przy naborze osób nie posiadających pełnego średniego wykształcenia. Szkołę ukończyło 11 elewów. Kursy Szkoły Partyzanta organizowano od drugiej połowy 1943 roku, na szczeblu kompanii, a następnie plutonu. Miały one na celu przygotowanie dowódców małych zespołów partyzanckich (sekcji) i stanowiły zaplecze dla kandydatów do szkolenia wyższego stopnia. W okresie od sierpnia 1943 do sierpnia 1944 kursy ukończyło 304 elewów. Głównym inspektorem szkolenia w I Rejonie był ppor. (por. kpt. rez.) Edward Dietrich „Ralf”, „Edward II” zaś wykładowcami byli oficerowie i podoficerowie różnych specjalności. Absolwenci szkół wojskowych, z reguły po ich ukończeniu awansowani do wyższych stopni, otrzymywali przydziały do oddziałów liniowych oraz do oddziałów walki bieżącej (dywersji).

Obok planów otwartego wystąpienia zbrojnego przeciw okupantowi w akcji określanej kryptonimem „Burza”, Armia Krajowa przez cały okres okupacji prowadziła walkę bieżącą. Walka ta obejmowała wielokierunkowe akcje samoobrony społeczeństwa przeciwko najeźdźcy. Były to działania przeciwko administracji i propagandzie, akty sabotażowo-dywersyjne w przemyśle i komunikacji, akcje o charakterze odwetowym przeciwko uciążliwym funkcjonariuszom i konfidentom, a także zwalczające przestępczość. Szereg działań było związanych z organizacją walki podziemnej (osłonowe, dozbrojenowe i inne).

Na przełomie lat 1942/43 nastąpił rozwój działalności dywersji bojowej, w strukturach Kierownictwa Dywersji (Kedyw-u) Okręgu Warszawskiego.

Dowódcy Rejonu bezpośrednio podlegał Oddział Specjalny plut. (sierż.) ppor. c.w. Bronisława Majchrzyka „Małego”, „Kajtką” wywodzący się ze scalonego z AK Związku Syndykalistów Polskich. Grupa ta przeprowadziła ogółem 22 akcje bojowe. W ramach Oddziałów Specjalnych Rejonu istniały ponadto grupy dywersyjno-bojowe przy poszczególnych batalionach podporządkowane bezpośrednio ich dowódcom. Przy pierwszym batalionie występowała grupa dowodzona przez ppor. Waldemara Wyszowskiego „Korwina”. Była ona wykorzystywana do osłony pracy radiostacji KG AK na terenie I Rejonu (2-3 razy w tygodniu), do osłony transportów broni i do akcji wymierzonych przeciwko instytucjom i przedsiębiorstwom pracującym dla okupanta. Przy drugim batalionie działała grupa ppor. rez. Stefana Ziemińskiego „Soplicy”, używana do akcji rozbrojeniowych, sabotażowych, dywersyjnych i osłony transportów broni. Przy trzecim batalionie występowała grupa ppor. rez. Zygmunta Mireckiego „Zima”, przeznaczona do zadań specjalnych, związanych z organizowaniem odbioru ludzi i sprzętu ze zrzutów lotniczych. Stan grupy powiększony nawet do 100 ludzi obsługiwał dwie placówki odbioru zrzutów alianckich („Koc” i „Solnicę”). W końcu lipca 1944 roku grupa „Zima” zaatakowała straż obozu jeńców radzieckich w Beniaminowie i uwolniła tysiące jeńców. Do sierpnia 1944 łączna ilość akcji sabotażowo-dywersyjnych w I Rejonie wyniosła ponad 60, nie licząc akcji osłonowych (radia i zrzutów). W zakresie działalności dywersyjno-bojowej występował również oddział saperów pod dowództwem kpt. sap. śl. st. Józefa Parońskiego „Chewroleta”, który prowadził szkolenie grup dywersji oraz dokonywał prób materiałów minerskich ze zrzutów.

Szczególne zadania w walce bieżącej spełniała służba łączności. Przy Komendzie Głównej Armii Krajowej działał batalion radiotelegraficzny „Iskry”, w skład którego wchodziła kompania radiotelefoniczna „Orbis”. Zadaniem „Orbisu”, pracującego w sieci zagranicznej, było nadawanie radiogramów bieżących oraz dotyczących walki i wywiadu. W zakresie obszaru operacyjnego „Orbisu” wchodził m. in. VII Obwód „Obroża”, w tym I Rejon. Jak wspomniano pracę radiostacji chroniła grupa „Korwina”.

Podstawowym obowiązkiem Polskiego Państwa Podziemnego wobec młodzieży było chronienie jej przed okupantem, wychowanie na zasadach etycznych i patriotycznych oraz zapewnienie jej wykształcenia. Do realizacji tych celów desygnowano Armię Krajową, Tajną Organizację Nauczycielską i „Szare Szeregi”. W zakresie wykształcenia ogólnego realizowano tajne nauczanie według programów: powszechnego, gimnazjalnego i licealnego.

W latach 1940-1944 zorganizowaną formę tajnego nauczania prowadziła Szkoła Handlowa w Legionowie. Obok okrojonego programu szkolenia zawodowego szkoła realizowała tajny program przedmiotów ogólno-

kształcących w pełnym zakresie szkoły średniej, gimnazjalnym i licealnym. Zachowane protokoły z lat 1943-44 zawierają pełny wykaz przedmiotów, nazwiska uczniów z poszczególnych klas, których ogółem było 252. Tajne nauczanie prowadziło grono pedagogiczne, z reguły uczestnicy konspiracji niepodległościowej. Należy wspomnieć, że w szkołach powszechnych, czynnych na terenach I Rejonu poszczególne grona nauczycielskie przekazywały okazjonalnie uczniom klas wyższych podstawowe wiadomości z zakresu przedmiotów ogólnokształcących.

Armia Krajowa prowadziła ściśle i wszechstronną współpracę ze Związkiem Harcerstwa Polskiego zakonspirowanym w latach 1939-1945 pod kryptonimem „Szare Szeregi”. Konspiracyjna młodzież harcerska, w zależności od wieku tworzyła grupy najmłodszych „Zawiszaków”, starszych „Bojowe Szkoły” i najstarszych „Grupy Szturmowe”. Te ostatnie odchodziły z czasem do Oddziałów Dyspozycyjnych Kedyw-u Komendy Głównej AK. W ten sposób w batalionie „Parasol” został utworzony pełny pluton z młodzieży legionowskiej. W I Rejonie został zorganizowany hufiec harcerski o kryptonimie „Rój Tom”. W jego skład weszły drużyny z Legionowa, Legionowa-Przystanku, Chotomowa, Jabłonny, Choszczówki, Wiśniewa, Nieporętu i Zegrza Południowego. Hufiec „Tom” podlegał Chorągwi Mazowieckiej („Ul Puszca”). Obok drużyn męskich, na terenie Rejonu występowały żeńskie konspiracyjne drużyny „Szarych Szeregów”. Hufiec żeński obejmował drużyny z Legionowa, Chotomowa, Jabłonny i Wiśniewa. Podlegał on Chorągwi Warszawskiej.

Na terenie I Rejonu, poza Armią Krajową występowały inne organizacje biorące udział w walce niepodległościowej. Jedną z bardziej znanych była Organizacja Bojowa Związku Syndykalistów Polskich. W strukturach tej organizacji występował Podokrąg Nr 1 w Legionowie. Jego komendantem był plut. (sierż.) ppor. c.w. Bronisław Majchrzyk, grupujący w swym oddziale kilkudziesięciu mieszkańców Legionowa i okolic. Pod koniec 1942 roku oddział ten przeszedł do Armii Krajowej, stanowiąc Oddział Specjalny do walki bieżącej przy dowództwie Rejonu.

Inną organizacją była Polska Partia Robotnicza, zorganizowana w Okręgu Warszawa Prawa-Podmiejska. W 1941 roku powstała organizacja „Sierp i Młot”, która została następnie przekształcona w Komitet Dzielnicowy Polskiej Partii Robotniczej. Oprócz Legionowa działalnością partyjną objęto okoliczne miejscowości, tworząc lokalne komórki PPR. W Legionowie działały 4 komórki partyjne grupujące łącznie około 70 osób. We wrześniu 1943 roku został powołany Związek Walki Młodych. Od lutego 1942 utworzone zostały dwie grupy Gwardii Ludowej, które prowadziły szereg akcji sabotażowych i dywersyjnych. W styczniu 1944 Gwardię Ludową przekształcono w Armię Ludową, która obejmowała dowództwo, sztab oraz dwa plutony. W styczniu 1944 w czasie walki

z żandarmerią niemiecką została wymordowana rodzina Skoneckich, a ich dom wykorzystywany na magazyn sprzętu radiowego i broni, spalono. W 1944 roku PPR rozpoczęła przygotowania do objęcia powojennych rządów. W sierpniu 1944 część oddziału AL brała udział w walkach powstańczych w Legionowie pod zwierzchnictwem dowództwa AK.

Wydarzenia roku 1943 pogorszyły nastroje społeczne. Obok stale zaostrzających się represji okupanta hitlerowskiego nastąpiły takie dramatyczne zdarzenia jak klęska powstania w getcie warszawskim, śmierć Naczelnego Wodza gen. broni Władysława Sikorskiego, czy też odkrycie przez Niemców zbrodni katyńskiej. W czerwcu podczas transportu alianckiej broni zrzutowej zginęło w Legionowie czterech podchorążych. Jesienią tego roku nasiliły się łapanki uliczne w Warszawie, aresztowania zakładników i publiczne egzekucje, które dotyczyły także mieszkańców Legionowa. Ale równoległe z represjami wroga wzrastały szeregi Armii Krajowej. Na przełomie lat 1943/44 stan osobowy I Rejonu obejmował blisko 2500 ludzi.

Nadszedł rok 1944 i ofensywa wojsk sowieckich wkroczyła na tereny naszego kraju. W warunkach zbliżającego się frontu niemiecko-sowieckiego wybuchło Powstanie Warszawskie. W dniach od 1 do 4 sierpnia oddziały I Rejonu toczyły walki z nieprzyjacielem w rejonie Legionowa, Zegrza, Lasów Nieporęckich. Ale zmieniająca się sytuacja frontowa i znaczny wzrost nasycenia terenu wojskami nieprzyjaciela wymusiły w oddziałach AK zmianę taktyki walki. Część oddziałów zdemobilizowano, a pozostałe przyjęły taktykę walk partyzanckich. Jeszcze w sierpniu dokonano dużej dywersji kilkoma oddziałami w rejonie Żerania i Warszawy Pragi. We wrześniu 200. osobowy silnie uzbrojony oddział por. prof. „Znicza” po przejściu przez Wisłę wszedł w skład Zgrupowania „Kampinos”, w którym walczył do końca września. Ponadto kilkudziesięciu legionowian, żołnierzy AK uczestniczyło w walkach powstańczych w Warszawie. Na terenie I Rejonu okupant hitlerowski dokonywał szeregu represji wobec mieszkańców. Miały też miejsce liczne akcje wysiedleńcze.

Pod koniec października wkroczyły do Legionowa wojska sowieckie. W listopadzie 1944 roku nastąpiły liczne aresztowania mieszkańców przez wojska NKWD. Wśród uwięzionych było kilkudziesięciu żołnierzy AK. Wszyscy zatrzymani zostali deportowani do obozów przejściowych i do karnych obozów pracy (gułagi) na terenach ZSRR. W całym kraju służby bezpieczeństwa inwigilowały społeczeństwo. W styczniu 1945 nastąpiło rozwiązanie Armii Krajowej. Pamięć o tamtych czasach przypominają cmentarze poległych, pomniki, tablice epitafijne.